

1811

október 19-én nyitották meg Carszkoje Szelóban — a cárok Pétervártól huszonöt kilométerre fekvő nyaralóhelyén — azt a líceumot, mely I. Sándor elgondolása szerint „az állami szolgálat fontos hivatalaiba szánt, nemesi származású ifjak” számára létesült. Harminc fiút vettek fel ide, valamennyien a tizenkettedik évükben jártak. Közéjük tartozott Alekszandr Szergejevics Puskin.

A költő líceumi éveit egy szemtanú segítségével idézzük fel. Ivan Ivanovics Puscsin évfolyamtársa és jó barátja volt Puskinnek. Később a dekabrista mozgalom egyik vezetője lett, az 1825. december 14-i felkelésben való részvételéért húsz év kényszermunkára ítélték. Visszaemlékezéseit 1858-ban írta.*

(...) Hatkor csengetésre ébredtünk. Felöltöttünk, és imára mentünk a nagyterembe. A reggeli és esti imát hangosan olvastuk fel sorban.

Hétől kilencig órák az osztályban.

Kilencor tea; tízig séta.

Tízről tizenkettőig órák.

Tizenkettőtől egyig séta.

Egykor ebéd.

Kettőtől háromig szépírás vagy rajz.

Háromtól ötig órák.

Ötkor tea; hatig séta; azután a leckék ismétlése, illetve korrepetálás.

Szerdán és szombaton tánc vagy vívás.

Minden szombaton fürdés.

Fél kilencor csöngetés vacsorához.

Vacsora után tízig pihenés. Tízkor esti ima, alvás.

(...) Kezdetől fogva ő volt a mi költőnk. Ma is előttem van Kosanszkijnak az a délutáni órája, amikor a professzor, valamivel korábban befejezve az előadást, így szólt: „Most pedig, uraim, tollpróbát tartunk: írjanak le nekem, legyenek szívesek, egy rózsát versben!” Verseink általában nem sikerültek, Puskin azonban rögtön felolvasott két négysorosost, amelyek mindnyájunkat fellekesítettek. Kár, hogy nem tudom felidézni ezt az első költői próbálkozását. Kosanszkij magához vette a kéziratot. Ez alighanem 1811-ben volt, de legkésőbb 1812 első hónapjaiban.

Puskin ezután állandóan és tevékenyen részt vett valamennyi líceumi újság készítésében, csaszuskákat rögtönzött, epigrammákat költött mindenkiről stb. A líceum falai közt természetesen kezdetől fogva ő volt az irodalmi mozgalom feje, majd ezen kívül is, néhány akkori moszkvai kiadványban.

(...) Egyébként meg kell mondanom: az összes professzor tisztelettel szemlélte Puskin kibontakozó tehetségét. Matematikaórán egyszer kihívta őt a táblához Karcov, és egy algebrai feladatot adott neki. Puskin sokáig ácsorgott lábait váltogatva, s végül felírt valami képletet. Karcov végül megkérdezte: „Mi jött ki? X mivel egyenlő?” Puskin elmosolyodott: „Nullával.” „Jó! Magának, Puskin, az én óráimon minden nullával végződik. Üljön le, és írjon verset!” Köszönet jár Karcovnak, hogy nem küzdött matematikusi fanatizmusból költészete ellen.

(...) Nyilvános vizsgánkon Gyerzsavin fenséges áldásával koszorúzta meg költőnket. Mi, barátai, mindnyájan büszkék voltunk erre a diadalra. Puskin akkor olvasta fel *Visszaemlékezések Carszkoje Szelóban* című versét. E nagyszerű műben szó van mindenről, ami csak megdobogtatja az orosz szívet. Puskin rendkívül élénken olvasta fel.

Az ismerős sorokat hallva, a hideg futkározott a hátamon. Mikor költészetünk pátriarkája könnyes szemmel, izgatottan borult Puskin nyakába, és magához szorította gondör fejét, áhítatosan hallgattunk. Szerettük volna mi is megölelni dalnokunkat, de ő nem volt sehol: elszaladt!

(...) Az udvari őrségváltáskor alkonyatkor általában az ezredzenekar játszott. Ez oda vonzotta a kertben sétálókat, s természetesen minket is. L'inevitable Lycée (az *elmaradha-*

tatlan líceum) — ahogyan mások a mi zajos, nyüzsgő tömegünket nevezték. Néha a palota folyosóján mentünk a zenekarhoz, ide nyílt egyebek között azoknak a szobáknak a kijárata, amelyekben Jelizaveta Alekszejevna cárnő udvarhölgyei laktak. Az udvarhölgyek akkoriban hárman voltak: Pljuszkova, Valujeva és Volkonszkaja hercegnő. Volkonszkajának volt egy igen bájos szobalánya, Natasa. Előfordult, hogy amikor találkoztunk vele a folyosó sötét átjáróiban, udvaroltunk neki: ő nem egyet ismert közülünk — ki nem ismerte a líceumot, amely mindenkinek szemet szúrt a kertben?

Egyszer kis csoportokra szakadva mentünk ezen a folyosón. Puskin szerencsétlenségére egyedül volt, amikor a sötétben ruha-suhogását hallotta, s azt gondolva, hogy biztosan Natasa, rávetette magát, hogy megcsókolja. Ebben a pillanatban kinyílt a hercegnő ajtaja, és fény öntötte el a folyosót: maga Volkonszkaja hercegnő állt előtte. Mit tegyen? Futni, vissza se nézve; de ez kevés, helyre kell hozni a dolgot, márpedig nagy a baj! Azonnal elmondta nekem az esetet, amikor csatlakozott hozzánk a zenekar mellett. Azt tanácsoltam, hogy valljon meg mindent Engelhardtnak, és kérje az ő védelmét. Puskin sehogyan sem értett egyet azzal, hogy bízzuk az ügyet az igazgatóra, maga akart mentegőtő levelet írni a hercegnőnek. Közben a hercegnő már panaszkodott bátyjának, P. M. Volkonszkij hercegnek, Volkonszkij meg az uralkodónak.

Az uralkodó másnap megérkezik Engelhardthoz. „Hát hogy értsem ezt? — mondja a cár. — Tanítványaid már nemcsak hogy letépik a kerítésen keresztül az érett almáimat, megverik Ljamin kertész öreit (tényleg volt egy ilyen kiruccanás, ebben Silvestre Broglio gróf, ma III. Napóleon szénátora, járt az élen), de most már feleségem udvarhölgyeit sem hagyják békén?” Ekkor Engelhardt elmesélte az ügy részleteit, mindenképpen igyekezett enyhíteni Puskin vétkét. Hozzáfűzte, hogy már szigorúan megbüntette őt, és engedélyt kért a cártól a bocsánatkérő levél megírására. Engelhardtnak közbenjárására az uralkodó így szólt: „Hadd írjon, legyen így, vállalom Puskin védelmét; de mondd meg neki, hogy ez utoljára fordult elő. La vieille est peut-être enchantée de le méprise du jeune homme, entre nous soit dit” — suttogta a cár elmosolyodva Engelhardtnak. (Magunk közt szólva, a vénkisasszonynak talán hízelt is a fiatalember vétké.)

✱

1817. június 9. Záróünnepély a líceumban. Puskin verssel búcsúzik Carszkoje Szelótól.

TÁRSAIMHOZ

Elsuhantak a börtönévek;

Elválunk, s nem látnak soha

A Carszkoje Szelo-i rétek,

S a magányosság otthona.

Elért a búcsú küszöbünkre,

Hív a messi viláig zaja,

Izgalom tölt el, ifjú, büszke

Gondolataink árama.

Egyik harcra kész katona —

Eszét a csákójába rejti,

Kardját vigan lengeti meg,

S a díszszemlén a vízkereszti

Reggel fagya lilára festi,

S hogy ne fázson, őrségbe megy;

Másnak, kit vár nagyúri pálya,

Tiszttség kell tisztesség helyett;

Kicsiny csibész, előszobázva

Lesi a nagy csibészeket.

A sorsnak szót csak én fogadtam.

Boldog restség hű gyermeke,

Egykedvűn szunnyadok magamban,

És nincsen gondom semmire ...

Nekem dzsidás- és irnokfajta,

Törvény és csákó egyre megy,

Nem török kapitányi rangra,

Nem bánt, ha ülnök sem leszek ...

Barátaim! A piros sapka

— Elnézést — fejemen marad,

Ameddig nem kell zord sisakra

Cserélnem véikeim miatt;

A restnek van még arra módja

— Nem fenyegeti semmi sem —,

Hogy júliusban kigombolja

A mellényét fölényesen.

(EÖRSI ISTVÁN fordítása)

A vers utolsó sorai arra a szabályzatra vonatkoznak, amely tiltotta a líceumi egyenruha kigombolását.

Carszkoje Szelo-t ma Puskinnek hívják.

* PUSCSIN feljegyzéseit ZAPPE LÁSZLÓ fordította